

Szakdolgozat címe:
Útban a sci-fi kiüresedése felé?

Jelige:
SCI - 042

Tartalomjegyzék

1. A science fiction	4. old.
1. 2. A science fiction előzményei röviden	5. old.
1. 3. Munkámban feldolgozott science fiction fajták	5. old.
2. A science fiction előfutárai	7. old.
2. 1. Jonathan Swift	7. old.
2. 2. Jules Verne	7. old.
2. 3. Herbert George Wells	8. old.
2. 4. Karol Capek	9. old.
2. 5. További előfutárok	9. old.
3. A sci-fi modern alakjai	9. old.
3. 1. Sir Arthur Charles Clarke	9. old.
3. 2. Stephen Baxter	9. old.
3. 3. Isaac Asimov	10. old.
3. 4. Robert Anson Heinlein	10. old.
3. 5. Frank Herbert	10. old.
3. 6. Stanislaw Lem	10. old.
3. 7. Ray Bradbury	10. old.
3. 8. Alan Dean Foster	10. old.
3. 9. Kevin Wayne Jeter	10. old.
3. 10. Zsoldos Péter	11. old.
3. 11. Nemere István	11. old.
3. 12. Karinthy Frigyes	11. old.
3. 13. Philip Kindred Dick	11. old.
3. 14. Gustav Meyrink	11. old.
4. A science fiction témái és kialakulásuk	12. old.
5. A művek összevetésében és az eredmények megállapításának módja	13. old.
6. Földrajzi témakör, a felfedezetlen tér-részek	13. old.
7. Társadalmi témakör, az idegen lények elleni szabadságharc	15. old.
8. Fizikával, idővel kapcsolatos témakör, az időutazás, a jövőbelátás	17. old.
9. Biológiai témakör, a génmanipuláció, a mutáció, a klónozás	18. old.
10. Gólemek és robotok témaköre, technológia	20. old.
11. Összegzés	21. old.
12. Források és hivatkozások jegyzéke, irodalomjegyzék	22. old.
13. Képek forrásai	24. old.

Bevezetés

Dolgozatom témájául a tudományos-fantasztikum előfutárai és a mai modern science fiction írók témáinak összehasonlítását választottam. Döntésemhez az afelé irányuló érdeklődés vezetett, miképp lehetne az előfutárok munkásságának hatását napjaink science fiction műveinek témáira vetíteni.

Munkám során leginkább science fiction olvasmányaimból merítettem, néhány helyen az alapvető irodalmakból idéztem, és interneten elérhető életrajzi forrásokat használtam, amelyek a science fiction írók munkásságával foglalkoznak. Dolgozatomban az 1667-ben született Jonathan Swift munkáitól a 2012-ig papíron megjelent science fiction művek tartalmi összehasonlítását kívánom bemutatni a teljesség igénye nélkül.

1. A science fiction

1. 1. A science fiction fogalma

A science fiction-t nagyon nehéz definiálni. Sok kritikus úgy tartja, nem is érdemes, mivel egyértelműen nem behatárolható. Néhány példát említenék.

" A science fiction nem más, mint az értelem tündérmeséje." ¹

„A science fiction vagy más néven tudományos-fantasztikus mű olyan művészeti alkotás, mely legtöbbször valódi vagy képzeletbeli tudományoknak a társadalomra, vagy egyes egyénekre gyakorolt hatását mutatja be.” ²

„Azt a spekulatív formát tekintjük science fictionnek, amely a jelenben lehetetlennek tudományos vagy pszeudotudományos³ eszközökkel a lehetséges látszatát adja. Emellett spekulációit a modern tudományos világkép felismerhető vonatkozásaival s annak alapján kell megvalósítania.” ⁴

A Magyar Scifitörténeti Társaság megfogalmazása szerint, Rinyu Zsolt szavaival:

"A tudományos-fantasztikus irodalom az elbeszélő szépprózának az az ága, amely ma még nem létező vagy föl nem ismert problémákkal foglalkozik, s azokra racionális megoldást kínál, vagy fordítva, létező, fölismert problémákkal foglalkozik, s azokra nem létező, de racionális megoldást kínál." ⁵

Visszont ők hozzátézik: "A tudományos-fantasztikus irodalom kereteibe tartoznak mindazok a művek, amelyeket mi a tudományos-fantasztikus irodalom kereteibe tartozónak tekintünk." ⁶

¹ Alain Le Bris meghatározása a sci-fi-ről

² <http://hu.wikipedia.org/wiki/Sci-fi> 2012. 12. 12.

³ Pszeudo= ál , pszeudotudomány = „áltudomány”

⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Sci-fi> 2012. 12. 12.

⁵ <http://sites.google.com/site/scifitort/sci-fi/mi-a-sci-fi> 2012. 12. 12.

⁶ <http://sites.google.com/site/scifitort/sci-fi/mi-a-sci-fi> 2012. 12. 12.

1. 2. A scinece fiction előzményei röviden

Tág értelemben véve a mondák és mitológiák világa volt a sci-fi korai termőföldje, sőt akár a mesék is előfutároknak tekinthetőek. Tudományosan ugyan ezek a történetek nem voltak megalapozottak, azonban mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy a későbbiekben kifejlődhessen egy olyan irodalmi ág, mely fantasztikusnak mondható esetek leírásával foglalkozik.

Az egyik korai időszakot képviselő alak volt többek között Jonathan Swift, mint a sci-fi előfutárainak egyike. Hozzá köthető a legelső földrajzi témájú tudományos fantasztikus irodalmi mű, a Gulliver utazásai, mely valójában „formáját tekintve hajós kalandregény”⁷, hasonlatos Robinson történetéhez⁸, témájában mégis megelőlegezett sok mai sci-fit.

A tizennyolcadik században a tudomány ugrásszerű fejlődésével párhuzamban az írói fantázia is meglódult. A tudományos témák felé irányuló érdeklődés igényt teremtett egy fantasztikus eseteket logikusan értelmező irodalmi műfajra.

1. 3. Munkámban feldolgozott science fiction fajták

A továbbiakban a tudományos fantasztikus irodalom fogalmáról és a témakategóriák meghatározásáról a Magyar Scifitörténeti Társaság meghatározását fogadom el mérvadónak.

Nem tekintem sci-finek a mitologikus lényeket (vámpír, kísértet, vérfarkas, stb.) felsorakoztató történeteket, hacsak a létezésük az elbeszélésben tudományosan nem megalapozott - így mostani munkámban nem kaptak helyet.

Ugyanezen okból kifolyólag a mágikus jelenségeket felhasználó írásokat is csak azon esetben tekintem sci-finek, amennyiben a jelenség minden alkotórészének működése racionálisan és egyértelműen alátámasztott. Például ha adott mű főszereplője egy szerkezetet felhasználva képes az idő és tér áthidalására, azonban a gépezet működési mechanizmusának

⁷ Jonathan Swift élete <http://mek.niif.hu/01300/01391/html/vilag058.htm> 2012. 12. 12.

⁸ Daniel Defoe: Robinson Crusoe

hitelessége kétségessé válik, ez esetben a mű csupán fantasztikus irodalmi műfajba sorolható, nincs tudományos alapja.

Azon művek esetében, melyekben a tudományos-fantasztikus momentum nem elidegeníthetetlen része a történetnek, pusztán az események mozgásban tartásának kelléke, az adott történetet szintén nem sorolom a tudományos-fantasztikum körébe. Például a Földön, a jelenben zajló háborús események egyik résztvevője a háború utáni időkből érkezik, és pusztán az az információ ad lendületet az események sorának, ami váratlan megjelenése nélkül nem lehetne ismert. Azonban az időutazás a történetnek nem alkotja szerves részét.

A társadalmi utópiákat⁹ sem tartom a sci-fik kategóriájába illőnek, ellenben a technikai vívmányok garmadát felsorakoztató utópiákat és disztópiákat¹⁰ igen.

Az érthetőség kedvéért igyekszem ismertebb műveket felhasználni, a regényeket reprezentatívan válogatni, és az általam kiválasztott művekkel átfogó képet adni. Legtöbb esetben saját olvasmányaimból meríték.

⁹ Az utópia többnyire jövőbeli, a tökéleteshez közeli fejlettségi szinten álló emberi társadalmat, illetve egy ilyen társadalmat leíró irodalmi művet jelent.

¹⁰ A disztópia vagy antiutópia egy társadalom víziója, mely ellentétes az utópiával, egy negatív jövőkép.

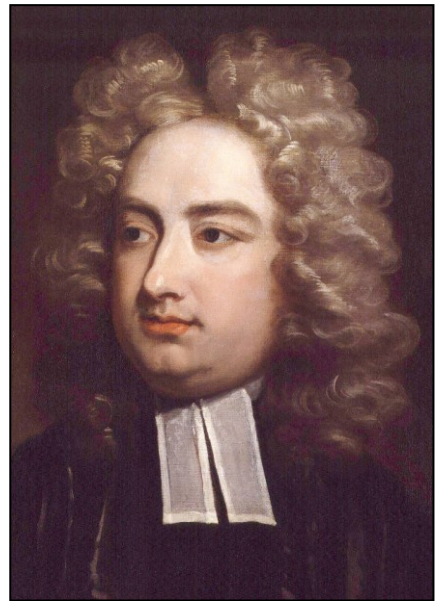
2. A scinece fiction előfutárai

2. 1. Jonathan Swift

1667-ben született Dublinban, korának legkíméletlenebb szatirikusának számított. Munkássága idején a hajós kalandregényt tartották a legkedveltebb és legkapósabb irodalmi műfajnak. Swift mégis képes volt - neveltetésének köszönhetően - e műfaj korlátain belül maradva egy hatalmas lépést tenni a sci-fik világa felé. „Kortársai teljesen tisztában voltak Swift írói értékével. Míg élt, egyik legnépszerűbb regény- s egyben legrettegettebb röpirat- és pamfletíró¹¹.”¹²

Karinthy Frigyes „Mesterének Jonathan Swiftet vallotta; az Utazás Faramidóba és Capillária című regényei a Gulliver ötödik és hatodik utazása alcímet viselik.”¹³

A Gulliver utazásai című alkotásának harmadik könyvében alapozta meg a Laputa-mítoszt, mely máig sokakat ihlet meg, többek között Hayao Miyazaki¹⁴ Oscar-díjas japán rajzfilmkészítőt, aki azonos címmel készített egész estés filmet 1986-ban.¹⁵

2. 2. Jules Verne

1828-ban született Nantes-ban, ő a sci-fi francia előfutára. Fantasztikus történetei az egész európai olvasóközönséget lenyűgözték, mesés kalandokat átélő szereplői hamar rajongótábort teremtettek fiatal alkotója számára.

A romantika jegyében Verne titokzatos és izgalmas regényei nagy sikert arattak, olvasói számára az akár már létező, de az átlagemberek számára még elérhetetlen élményeket kínált, mint az Öt hét léghajón című világhíres regényében.¹⁶ Működőképes léghajó kikísérletezésével ugyan már az 1700-as évek végén foglalkoztak a Montgolfier-fivérek¹⁷, bárki számára elérhetővé azonban csak jóval később vált.

¹¹ Pamflet = szatirikus vádirat, gúnyirat

¹² Dánielné Lengyel Laura - Swift Jonathán, Nyugat 1929. 5. szám

¹³ Karinthy Frigyes http://hu.wikipedia.org/wiki/Karinthy_Frigyes, 2012. 12. 12.

¹⁴ Hayao Miyazaki, Tokió-ban született 1941-ben http://hu.wikipedia.org/wiki/Hayao_Miyazaki, 2012. 12. 12.

¹⁵ Jonathan Swift élete <http://mek.niif.hu/01300/01391/html/vilag058.htm> 2012. 12. 12.

¹⁶ Hegedűs Géza - Jules Verne <http://www.literatura.hu/irok/real/verne.htm>, 2012. 12. 12.

¹⁷ Léggömb története <http://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A9gg%C3%B6mb>, 2012. 12. 12.

Művei hatása a magyar irodalomban is érződik, Jókai Mór nem egy műve stílusában hasonlít a Verne-művekre, s ezt ő (mármint Jókai) nem is tagadta.¹⁸

2. 3. Herbert George Wells

1866-ban született Bromley-ban, ő a sci-fi leghíresebb előfutárainak egyike. Irományai máig sikert hoztak művei adaptációinak. „A maguk korában a scientific romance műfajába sorolt korai regényei - mint Az időgép, a Dr. Moreau szigete, A láthatatlan ember, a Világok harca, az Emberek a Holdban - jó néhány maradandó új témát vezettek be a science fiction irodalomba”¹⁹

" H. G. Wells egyik regényében már a századfordulón eljuttatja az embert a Holdra, a Világok harca című művében pedig a Mars-lakók inváziójának a lehetőségét próbálja elhitetni olvasóival. A mai sci-fi írók elődei tehát kortársainkétól csöppet sem kevesebb fantáziával ugyanazokat a fő gondokat vetik fel, amelyeket a mai írásokban is megjelennek, s műveikből csak az azóta megjelent eszközök, eljárások hiányoznak (pl. digitális számítógépek, robottechnika, génmanipuláció stb.) ”²⁰

1909-ben írt Tono-Bungay című munkájában szerepel a radioaktív bomlás, mint a történet kiegészítő eleme, a radioaktivitást pedig még csak 13 évvel korábban, 1896-ban fedezte fel Henri Becquerel francia tudós.²¹

Karinthy Frigyes elismerő szavai Wells munkásságáról 1921-ből: „H. G. Wells képzelete földöntúli, de nem emberfeletti, irreális, de nem irracionális. Nem külön világ, ami a költő agyából született, hanem jobb, világosabb, tökéletesebb megértése annak az egyetlen világnak, ami van - képzelet, amit a valóság inspirál.”²²

„Szilárd Leó később elismerte, hogy a láncreakció elméletének kidolgozásában inspirálta a Wells-regény.”^{23 24}

¹⁸ Verne Gyula élete <http://mek.niif.hu/01300/01391/html/index.htm> 2012. 12. 12.

¹⁹ H. G. Wells élete http://hu.wikipedia.org/wiki/H._G._Wells, 2012. 12. 12.

²⁰ Horváth András és Szabó Attila - Űrkorszak, Ekren kiadó, 2008.

²¹ Radioaktivitás felfedezése <http://hu.wikipedia.org/wiki/Radioaktivit%C3%A1s>

²² Karinthy Frigyes - Nyugat, 1921. 12. szám

²³ H. G. Wells - A főlzabadult világ, 1914. A radioaktív bomlás folyamatát felgyorsító találmányról szól.

²⁴ H. G. Wells élete http://hu.wikipedia.org/wiki/H._G._Wells, 2012. 12. 12.

2. 4. Karel Čapek

1890-ben született Malé Svatoňovice-ben, cseh író. A könyveit leginkább pontos, élethű környezetleírásuk miatt ismerik. Részben sci-fi íróként is azonosítják, aki jóval a science fiction önálló műfajjá válása előtt írt ilyen témájú könyveket.

Őt tartják a klasszikus, nem mai tudományos-fantasztikus irodalom egyik megalapítójának, mely műfajban a jövőbe tekintés, például űrutazás, a társadalmi fejlődés a fő téma.

Talán Swift óta senki se tudta pesszimizmusát olyan humoros cikkekben és regényekben kifejezni, mint ő. De a tudományos-fantasztikus irodalom (a sci-fi) divatjának is egyik fontos előkészítője volt.

Ő használta először a robot kifejezést 1921-ben írt R.U.R (Rossum Unviverzális Robotjai) című drámájában. Legbizarrabb, talán legpesszimistább és legmulatságosabb fantasztikus regénye, a Harc a szalamandrakkal.²⁵

2. 5. További előfutárok

Vég nélkül sorolhatnám és mindenképp említésre méltóak lennének a huszadik század előtt alkotott írók és feltalálók, akik megihlették és inspirálták vagy demotiválták az utókort, azonban a túlzott terjedelem elkerülése végett csupán az említettek műveinek elemzésének adok helyet.

3. A sci-fi modern alakjai

3. 1. Sir Arthur Charles Clarke

Minehead-ben született, 1917-től és 2008-ig élt. Angol író és mérnök. Viszonylag késői sci-fi írónak számít, mégis képes volt kortársait is ihletni és inspirálni.²⁶

3. 2. Stephen Baxter

1957-ben született angol, alapvetően hard science fiction író. Arthur C. Clarke kortársa és társa volt, sok közös mű került ki a kezeik közül.²⁷

²⁵ Karel Čapek élete <http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/euproza/capek.htm>

²⁶ Sir Arthur Charles Clarke élete http://hu.wikipedia.org/wiki/Arthur_C._Clarke, 2012. 12. 12.

²⁷ Stephen Baxter élete <http://www.stephen-baxter.com/>, 2012. 12. 12.

3. 3. Isaac Asimov

Született a Szovjetunióban, Petrovicsi-ben 1920-ban, orosz származású amerikai író és biokémikus. „Asimovot a tudományos-fantasztikus irodalom mesterének ismerik el széles körben. Egyike volt a múlt századi sci-fi három nagy öregjének.” Kortársa volt a sci-fi két másik klasszikusa, akikkel együtt Asimov népszerűvé tette a tudományos-fantasztikus irodalmat, Robert A. Heinlein és Arthur C. Clarke.²⁸

3. 4. Robert Anson Heinlein

Butler-ben született 1907-ben. Amerikai sci-fi író volt, a hard science fiction egyik legnépszerűbb, legbefolyásosabb és egyben legvitatottabb írója.²⁹

3. 5. Frank Herbert

Tacoma-ban született 1920-ban, amerikai sci-fi író. Fő művében is feltűnik az író sokoldalúsága, mely a sci-fi-irodalom legösszetettebb regényei közé tartozik.³⁰

3. 6. Stanislaw Lem

Lwów-ban született 1921-ben, lengyel science fiction író volt. Máig a legsikeresebb lengyel szerzőnek és az egyik legtöbbet idézett sci-fi szerzőnek számít. Elsődleges témája a megvalósíthatatlan kommunikáció az emberiség és az idegen civilizációk között.³¹

3. 7. Ray Bradbury³²

1920-ban született amerikai író, művei számos kortárs és későbbi írókat inspiráltak, a műfaj egyik „nagyjának” tartották. Számos témában írt sikeres műveket, a műfaj jelentős időszakában aktívnak számított.

3. 8. Alan Dean Foster

New York-ban született 1946-ban, amerikai író és forgatókönyvíró. Nevéhez köthető a méltán híres Alien sorozat, melynek nem minden részét írta ő vagy egymaga, azonban eddig minden része megérte a filmes adaptációját.³³

3. 9. Kevin Wayne Jeter

Amerikai író, Philip Kindred Dick közeli ismerőse, a steampunk irányzat névadójának tekinthető. Wells ötlete, az időutazás ihlette meg, és írt A morlockok éjszakája címmel olyan regényt, melyet Az időgép folytatásának, kiegészítésének tartanak.

²⁸ Isaac Asimov élete http://www.asimovonline.com/asimov_home_page.html, 2012. 12. 12.

²⁹ Robert Anson Heinlein élete http://hu.wikipedia.org/wiki/Robert_A._Heinlein, 2012. 12. 12.

³⁰ Frank Herbert élete <http://www.dunenovels.com/author/frank-herbert>, 2012. 12. 12.

³¹ Stanislaw Lem élete <http://english.lem.pl/home/biography>, 2012. 12. 12.

³² Ray Bradbury élete <http://www.raybradbury.com/>, 2012. 12. 12.

³³ Alan Dean Foster élete http://hu.wikipedia.org/wiki/Alan_Dean_Foster, 2012. 12. 12.

3. 10. Zsoldos Péter

1930-ban Szentesen született magyar író. A tudományos-fantasztikus irodalommal 1957 után kezdett ismerkedni, és ezután kezdett ebben a műfajban alkotni. Halála után díjat neveztek el róla, melyet az arra érdemes science fiction írók nyerhetnek el.^{34 35}

3. 11. Nemere István

Pécsett született 1944-ben. Magyar sci-fi íróként az egyik legkedveltebb sci-fi téma is foglalkoztatja: az időutazás. Pártolja még az ufók létezését is. A Magyar Tudományos Akadémia idegen értelmes lényekhez fűződő negatív hozzáállásával ellentétben az 1986-ban megjelent Titkok könyve című művében különféle - a tudományok határterületein munkálkodó kutatók és intézetek eredményei alapján - igazolhatónak feltételezte létezésüket - mely alkotásnak azóta a hetedik kötetét jelentette meg.³⁶

3. 12. Karinthy Frigyes

Budapesten született magyar író és költő. Jókai Mór és Mikszáth Kálmán után egyértelműen ő tette a legtöbbet azért, hogy Magyarországon is meghonosodjon ez a sokszor lenézett műfaj, amit H. G. Wells páratlan regényeinek színvonalán művelt.³⁷

3. 13. Philip Kindred Dick

Chicago-ban született 1928-ban. A modern science-fiction történetének egyik legmeghatározóbb alakja, 1982-ben bekövetkezett haláláig tevékeny írónak számított, hatalmas életművet hagyott maga után.³⁸

3. 14. Gustav Meyrink

1868-ban, Bécsben született osztrák író. Kezdetben a német nyerspolgárság volt a fő érdeklődési területe, majd a természetfeletti jelenségek és metafizikai lét értelmének kutatása felé fordult. Az első német nyelvű fantasztikus írónak számított.³⁹

³⁴ Zsoldos Péter élete http://egalaktika.wikia.com/wiki/Zsoldos_P%C3%A9ter, 2012. 12. 12.

³⁵ Zsoldos Péter művei <http://mek.oszk.hu/00000/00019/html/index.htm>, 2012. 12. 12.

³⁶ Nemere István: A cenzúra a fejekben van (interjú) <http://www.origo.hu/archivum/20101125-interju-nemere-istvan-iroval.html>, 2012. 12. 12.

³⁷ Karinthy Frigyes élete <http://mek.oszk.hu/00000/00019/html/index.htm>, 2012. 12. 12.

³⁸ Philip Kindred Dick élete http://hu.wikipedia.org/wiki/Philip_K._Dick, 2012. 12. 12.

³⁹ Gustav Meyrink élete http://de.wikipedia.org/wiki/Gustav_Meyrink

4. A science fiction témái és kialakulásuk

Nagy segítségemre volt a Magyar Scifitörténeti Társaság hat fő szempont szerint 257 pontba szedett listája, melyben a sci-fiket témakörök szerint kategorizálták, és melyet irányadónak tekintek és teljes egészében átemeltem munkámba. Ezt a kódlistát 1995-ben hozták létre, és máig fejlesztés alatt áll, utoljára 2009-ben módosították.⁴⁰

A hat legnagyobb kategória foglalkozik a tér áthidalásával, az idő áthidalásával, a jövő vizsgálatával, az emberi elmével, az idegen civilizációkkal és a robotikával. Hipotézisem szerint e nagy kategóriák mindegyike fellelhető a korai sci-fi írók munkásságában.

A tizenharmadik században a tér felfedezését tartották a figyelmet leginkább felkeltő témának, mivel a kalandregények korát élték. Ennek az időszaknak a kulcsembere volt Jonathan Swift. A századfordulón indult meg egy hullám, mely során a természettudományi felfedezések melléközöngékként az emberekben egyfajta félelmet és kíváncsiságot ébresztettek. Az ez idő tájt megjelent (utólag sci-fiként besorolt) irodalmi művek az időutazás, az alkímia, a mesterséges teremtmények és egyéb megmagyarázhatatlannak vélt jelenségek iránti kíváncsiságot, vágyat igyekeztek kielégíteni vagy fokozni, a félelmeket eloszlatni, illetve kelteni.

A természettudományok terén elért felfedezések egy bizonyos szintre léptek, ami miatt néhány korai sci-fi regény nem állná meg napjainkban a helyét. Például manapság egy, a Föld ismeretlen területeinek felfedezését vezérmotívumként szerepeltető mű (ilyen területek hiányában) nem lelne nagy olvasóközönségre.

⁴⁰ Magyar Scifitörténeti Társaság témáinak kódlistája <https://sites.google.com/site/scifitort/adattar/kodlista-temak>, 2012. 12. 12.

5. A művek összevetésének és az eredmények megállapításának módja

Hipotézisem szerint az idő előrehaladtával és a tudományok exponenciális fejlődésével újabb és újabb science fiction témák jelentek meg, viszont ugyanezen okból kifolyólag pár évtized alatt minden ma ismert témakörben született alkotás. Maga a tény is bizonyítja a kategóriák létét és végleges elrendeződését, hogy a Magyar Scifitörténeti Társaság és sok hasonló területen munkálkodó külföldi társaság volt képes azokat számozott rendszerbe sorolni. (Vizi Elek Szilveszter⁴¹ szavai: „Az emberiség történetének csak igen rövid szakaszára, az utolsó 50-80 évre esik a tudomány fejlődésének 99 százaléka.”⁴²)

Szeretném példákkal alátámasztani elméletemet, ami Orson Scott Card⁴³ szavait idézve így hangzik: „Már mindent kitaláltunk a science fiction-ben, nincsenek új tematikák.”

Kivételnek az új technikai vívmányokról szóló műveket tekintem, illetve az újonnan felfedezett vagy felfedezésre váró tudományterületeket.

Szakdolgozatomban a sci-fi előfutárainak konkrét regényeit elemzem ki, és hozzájuk téma alapján azonos vagy hasonló modern sci-fi művet társítok. Az összehasonlított művek témái közötti különbség vagy hasonlóság lesz az alapja a végső konklúziómnak.

6. Földrajzi témakör, a tér felfedezetlen részei

Ebben a témakörben Jonathan Swift (Gulliver utazásai, regény - 1726.) könyve számít úttörőnek. Ez a kalandregény a maga idejében egyedülálló volt, feltételezte a Föld olyan területeit, ahol ember még nem járt, és ahol nagyon különleges embertípusok illetve élőlények élnek.

Hasonló témakörben alkotott még Jules Verne (Utazás a Föld középpontja felé, regény - 1864., Utazás a Holdba, regény - 1865.) Herbert George Wells (Emberek a Holdban, regény - 1901.) és Sir Arthur Conan Doyle (Az elveszett

⁴¹ Vizi Elek Szilveszter, született Budapesten 1936-ban, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, volt elnöke.

⁴² Vizi Elek Szilveszter : A tudás Magyarországa, 2001

⁴³ Orson Scott Card, 1951-ben született amerikai író, http://hu.wikipedia.org/wiki/Orson_Scott_Card, 2012. 12. 12.

világ, regény - 1912.). Elképzeléseik szerint létezhetnek olyan helyek a Földön, amelyre ember még nem tette lábát, illetve olvasóikat képzeletben egy Földön kívüli területre navigálják.

Jules Verne üreges ágyúgolyóval szándékozott elérni a Holdat, mely manőverről kimutatható, hogy elgondolkodtató és (mai szemmel) mulatságos, de korántsem megvalósítható ötlet.

Karinthy Frigyes is megihlette, aki (Utazás Faremidóba, regény - 1917., Capillária, regény - 1917.) a Gulliver ötödik és hatodik utazása alcímet adta két művének. Ezek tekinthetőek az első magyar szerzőtől származó Gulliver-történeteknek.

A földrajztudomány és űrkutatás mai állásán bebizonyosodott, hogy a Földön nem léteznek olyan területek, ahol a dinoszauruszok máig fennmaradtak, és hogy a Holdon ember még nagyon sokáig nem élhet, ezért a sci-fi írók kénytelenek voltak továbblépni.

Ennek a tudományos fantasztikus irodalmi kategóriának a mai formája az űrkutatással foglalkozik, a Föld ismeretlen területeinek és a Hold felfedezéséről szóló alkotások előfordulásának száma igen szerény. Ennek oka egyrészt az idejétmúltság, másrészt az érdeklődés hiánya az olvasók részéről, habár a művek cselekménye legtöbbször az űrben, másik bolygón vagy a jövőben játszódik.

Az űrkutatásról író sci-fi szerzők mai képviselői többek között Ray Bradbury (Marsbéli krónikák, novelláskötet - 1950.), Stanislaw Lem (Solaris, regény - 1961., Éden, regény - 1959.), és Nemere István (A mélység fiai⁴⁴, novella - 1987.) neve említhető.

Tehát a fent felsorol művekről véleményem szerint elmondható, hogy ugyanabban a témakörben mozognak, és bár fejlődésen mentek keresztül, témájukban újítást nem hoztak.

⁴⁴ Galaktika magazin 1987. márciusi szám, 3. évfolyam, 78. szám, 74. old.

7. Társadalmi témakör, az idegen lények elleni harc

Herbert George Wells regénye (Világok harca, regény - 1898.) méltán a leghíresebb idegen fajtól szóló sci-fi történet, ami máig az egyik legsikeresebbnek is tekinthető, részben Orson Welles 1938-ban előadott rádiójátékának⁴⁵ köszönhetően. A lehetőség azóta borzongatja a rajongók fantáziáját, és sok más író megihletett.

Alan Dean Foster és társszerzőinek regénysorozata és az azokból készült filmadaptációk (Nyolcadik utas a halál, A bolygó neve: Halál, A végső megoldás: a Halál, Feltámad a Halál - 1979-2004.) szintén egy idegen faj felfedezését vázolták fel, mely idegen faj bolygókra is szemet vetett, Wells elképzeléséhez hasonlóan.

Robert Anson Heinlein regénye (Csillagközi invázió, regény - 1959.) a főbb motívumokban igencsak az Alien sorozatot idézi: Földön élő emberek a jövőben harcban fognak állni idegen bolygóról érkező megszálló fajjal.

Dean Devlin, Roland Emmerich és Stephen Molstad közös regénye (A függetlenség napja, film, majd regény - 1996.) a film alapján készült, korának egyik legsikeresebb filmjének számított. A Földet megszálló lények története jellegzetesen klasszikus stratégiát követ. Az emberi faj szemszögéből pozitív végkimenetelű.

Magyar vonatkozásban Gáspár András említhető, akinek (Kialts farkast, regény - 1990.) több kiadást és második részt is megért művében az ember szintén sikerrel veszi fel a harcot egy Kalmároknak nevezett idegen fajjal, mely harc végül fegyverszünettel zárul (legalábbis a könyv eseményeinek időtartama alatt).

Ray Bradbury (1969-ben írt, magyarul nyomtatásban 2008-ban megjelent) A város című novellájában az emberiség elhagyta a Földet, megszállt és halálos betegséggel tudatosan megfertőzött más bolygókat. Több ezer évvel később ismét emberek szálltak le az egyik

⁴⁵ Világok harca, rádiójáték története

http://hu.wikipedia.org/wiki/Vil%C3%A1gok_harca_%28r%C3%A1di%C3%B3j%C3%A1t%C3%A9k%29, 2012. 12. 12.

kizsákmányolt és kihalt bolygóra, azonban az azóta kipusztult nép számított a megjelenésükre, és elmés csapdát állítottak a felderítő embereknek: az emberek agyát és testük néhány részét kicserélték, új emberi külsőjükkel a Földre irányították vissza az emberek saját biológiai fegyverét.

Zsoldos Péter (A holtak nem vetnek árnyékot, regény - 1983.) könyvében az emberiség terjeszkedik az űrben. Egy különös felhő vonja magára figyelmüket, amelynek felderítésére vállalkozik egy fiatal génuszokból álló csapat. Ám a kutatók közül nem mindenki tér vissza épségben: egyikőjük előbb látását veszti, majd neki magának is nyoma vész. Mire előkerül, már nem önmaga: a felhőben lévő idegen értelmes értelem átvette felette az uralmat. A Földdel tervezett szándékaikat csak homályosan sejtheti az olvasó, azonban semmiképp sem kecsegtet semmi jóval.

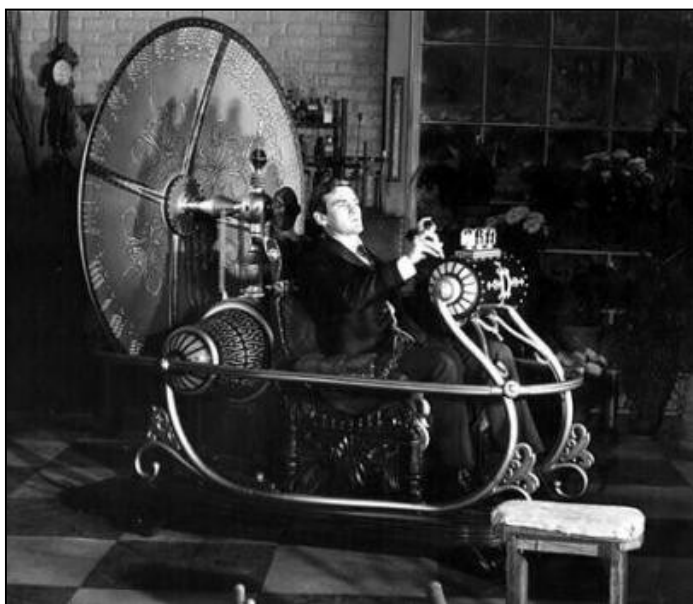
Ezekén kívül figyelmet érdemel Christopher Priest (The Space Machine, regény - 1976.) is, amelynek hősei az égitestek mozgását kihasználva a világűrben képesek utazni, és utalásokat tartalmaz a Világok háborújára, a Wells könyve alapján készült filmre.

Tehát a Világok harca megjelenésével egy nagyon sikeres téma indult hódító útjára, mely azóta ugyan kiegészült egyéb elemekkel (az idegen lények egyre rafináltabbak lettek, vagy éppen jóindulatúak, egyre bonyolultabb terveket szőttek, eszközöket használtak), a tematika azonban számottevően alapjaiban nem változott.

8. Fizikával, idővel kapcsolatos témakör, az időutazás, a jövőbelátás

Wells időutazással foglalkozó alkotása (Az időgép, regény - 1895.) felvetette az egyik legkedveltebb témát. 1990-ben megjelent egy kötet, amelyben az alkotásokat az eredeti regény folytatásának tartanak (Utazások az időgéppel, gyűjtemény - 1990.). Az eredeti művön kívül Egon Friedell (Az időgép visszatérése, regény - 1946.) és Kevin Wayne Jeter (A morlockok éjszakája, regény - 1979.) című regényét tartalmazta.

Mark Twain (Egy jenki Arthur király udvarában, regény - 1889.) az időutazás megvalósításának technikailag indokolt konkrét módját Wells-hez képest jóval egyszerűbben, egy erős fejre mért ütéssel megoldja.

Arthur C. Clarke és Stephen Baxter közös kötetei (Időodüsszeia-trilógia, Az idő szeme - 2004., Napvihar - 2005., Elsőszülöttek - 2007.) nagyon bonyolult és egyben nagyon alaposan kidolgozott eseményeket vázolnak fel: a Földet ismeretlen szándékú földönkívüliek szaggatják szét négy dimenzióban, majd egy új bolygót alkotnak belőle. Az idő és tér széthasított darabjain egy síkba és időpontba kerülnek a normál esetben egymástól - természetesen térben és időben - távol eső személyek.

Pierre Boulle (A majmok bolygója, regény - 1963.) képzeletben megalkotott űrhajója a nagy sebesség elérésével hidalja át a teret és az időt, így könyvének főszereplői sajnálatos módon folyamatosan olyan helyekre érkeznek meg olyan időpontokban, amikor az emberek és a majmok egyedi evolúciós helycseréje ismételten megesett.

Nemere István erősen vonzódik az időjátékokhoz. Klasszikus időutazós témájú könyvében (Időtörés, regény - 1984.) a főszereplő a múltat próbálja megváltoztatni, ám a szintén a jövőből érkezett rendfenntartók akadályozzák terveit. Másik alkotásában (Telitalálat, novella - 1992.) olyan időutazást ábrázol, ahol a főhős egyszerűen koncentrációval tud mozogni az időben a lottónyereményekért.

Frank Herbert (Dűne, regény sorozat - 1965.) egész világot épített fel egy különleges növény (a fűszer) köré, mely csak az univerzum egyetlen bolygóján terem meg, és bizonyos használoinak meghosszabbítja az életét és a jövőbelátás képességével ajándékozza meg. A

fűszer különlegessége, hogy a múltba is lehet tekinteni hatása alatt, akár felmenők emlékeit is felidézhetik segítségével.

Isaac Asimov (Alapítvány trilógia, Alapítvány - 1951., Alapítvány és Birodalom - 1952., Második Alapítvány - 1953.) fantasztikus sorozatában egy matematikus kidolgoz egy egyenletet, mely segítségével nagy tömegek viselkedését lehet meghatározni, és messzemenő következtetéseket von le, azonban félreértelmezik, és hajsza indul a tudós után. Később felsőbb hatalmak támogatásával intézetet alapít, mely ennek az egyenletnek a kutatásával foglalkozik. A sorozat későbbi részében az egyenlet alapján működő holografikus alak jósolja meg, ha a könyvbéli birodalomra valamilyen krízis vár, azonban pontos jóslatot sosem közöl, ugyanis a jóslat önbeteljesítővé válhat.

Ezekén túl még jó néhány alkotás vitte tovább a wellsi gondolatot.

9. Biológiai témakör, a génmanipuláció, a mutáció, a klónozás

Az emberek mutálódásának ötlete nem a modern kor szülötte, már az ókori görög mitológiában a nyomaira bukkanhatunk. A legenda szerint Mínosz király felesége beleszeretett egy áldozati bikába, mely szerelemnek gyümölcse egy félig ember, félig bika külsejű teremtmény lett, Minotaurusz, azaz Minosz bikája. A szörnyszülöttet egy labirintusba rejtették, hogy onnan többé ne találjon ki.

H. G. Wells könyvében (Dr. Moreau szigete, regény - 1896.) egy őrült professzor génmanipulációval keresztez a világtól elrejtve embereket állatokkal, a legváltozatosabb arányban hozva létre mutáns lényeket.

Pár évvel későbbi művének (Az istenek eledele, regény - 1904.) alaptémája egy különleges csodaszer, melynek segítségével egy tudós felgyorsítja és folyamatosan emelkedő ívet ad az élőlények növekedésének. A történet az alkímia alapjait rejti magában, mely ötlet Szepes Mária könyvében (A vörös oroszlán, regény - 1946.) köszön vissza. Vihart kavarázó regényének alaptémája egy elixír, az örök élet itala, maga a Prima Materia, amely halhatatlanná tesz, és megadja azt a képességet, hogy emlékezzünk előző életeinkre.

Czakó Gábor (A sárkánymocsár ura, regény - 1988.) története jövőben játszódik, az emberi faj mutálódása szerint egy emberek által okozott katasztrófa eredménye lesz, új emberi faj fejlődik ki, melyet egy egerekből korcsosult intelligens faj tart uralma alatt.

Aldous Huxley (Szép új világ, regény - 1932.) könyvének cselekménye szintén a jövőben játszódik, amikor az embereket mesterségesen hozzák létre. Meghatározott tudású, külsejű és nemű egyedeket teremtenek meghatározott feladatok elvégzésére, az elveket pedig születésükkor betanítják nekik, könnyen megjegyezhető dalocskákkal emlékeztetik őket megbecsülendő életvitelükre, betartandó viselkedési normáikra.

Nemere István (Mindenkiből csak egy, novella - 2009.) novellája szerint egyszer eljön az ideje, amikor az technikai újítások sorába beáll a klónozás is, és ugyanolyan elfogadottá és hétköznapivá válik, mint napjainkban a számítógépek vagy az internet. A történet főhőse lázadozik az egyforma teremtmények ellen (kukorica, kutyák, emberek ...), de elfogadja, mert ennek köszönheti, hogy felesége és egyik gyermeke továbbra is (bár klónozva) velük élnek.

Nemere másik regényében (Pokoljárás, regény - 1988.) a Minotaurusz legendát dolgozta fel modern elemekkel, a főszereplő hős a bolygók között utazgató lovag, akit felkérnek egy bolygók közötti konfliktus kezelésére. Az egyik planétán mutáns egyedeket hoz létre egy labirintusban a helyi uralkodó, azonban az emberáldozatok nem a mutánsok eledelül szolgálnak, hanem ők a kísérletek alanyai, belőlük hozza létre az keresztezett lényeket (kimérákat).

Lőrincz L. László (Üvöltő bika, regény - 1988.) könyvében egy idegen faj egyedei a Föld közelében haladnak el, amikor hajójukat baleset éri, és kénytelenek a Földön landolni. Egy génmanipulációs műtét segítségével mindannyian életben maradnak, azonban a sajátjuktól eltérő, földi testben öltenek alakot a leszállást követően.

10. Gólemek és robotok témaköre, technológia

A robot szót a szláv eredetű rabota szóból eredeztetik, először Karel Čapek használta (R. U. R., Rossum Univerzális Robotjai - 1921.) regényében, előtte az automaton szót használták.

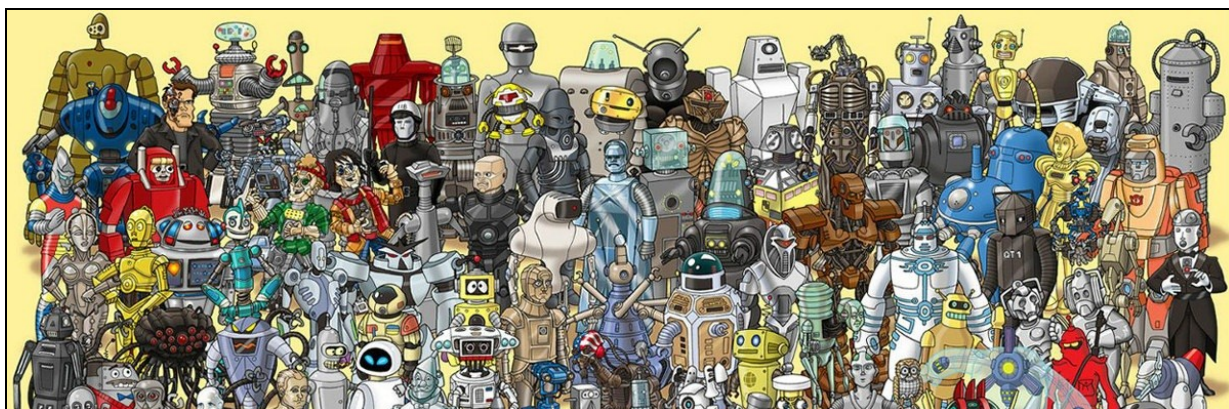
Bizonyos tekintetben a robotok előzményeinek tekinthető a Mary Shelley⁴⁶ által megálmodott eleven, mozgó, érző, önmagától cselekvőképes szörny (Frankenstein, avagy a modern Prométheusz - 1818.), melynek testét halott emberek testrészeiből férceli össze.

Gustav Meyrink (Gólem, regény - 1989.) időtálló klasszikust idéz, a miszticizmus világába röpíti vissza az embert, egyben az első élővé varázsolt szerkezet mítoszát tárja fel. Történetében kabbala segítségével - cédulával a szájában - életre keltett agyagbábú riogatja az 1500-as évekbeli Prága lakosait.

Thea von Harbou (Metropolis, film - 1926., magyar nyelvű regény - 1995.) egy olyan várost jelenít meg, melyben az alsóbb és felsőbb társadalmi rétegek elkülönültek, a város gépezet módjára halad, az emberek programszerű napi rutint végeznek. A regény egyik karaktere egy nőies külsejű robot.

Zsoldos Péter (Ellenpont, regény - 1987.) a mesterséges intelligencia kialakulását vizsgálja, valamint, hogy milyen további fejlődéseken megy keresztül, milyen akadályokba botolhat egy útjára indított, ám magára maradt, értelemmel felruházott szerkezet-együttes. A mű maga nagyon összetett, további messzemenő következtetések is levonhatóak ezen a szálon haladva.

Még Karinthy Frigyes is írt a témában: „... a Faremido a maga kifinomult, korai robotábrázolásával nem vált széles körben ismertté és kedveltté. Karinthy műve szatirikus technikai utópia, még sincs párja. Philip K. Dick robotjai... csak vidéki rokonai lehetnek.”⁴⁷

⁴⁶ Mary Shelley, Londonban született 1797-ben, a Frankenstein, avagy a modern Prométheusz és Az utolsó ember írója http://hu.wikipedia.org/wiki/Mary_Shelley

⁴⁷ Brian W. Aldiss és D. Wingrove: Trillió éves dáridó, 1995

11. Összegzés

A tematikákat tekintve beigazolódni látszik felvetésem, azaz az eddig megjelent tudományos-fantasztikus műfajú alkotások valóban besorolhatóak valamely kategóriák szerint felosztott adatbázisba. Bár a fent említett öt téma (felfedezetlen területek, idegen lények, időutazás, mutálódás, robotok) és a hozzájuk kapcsolódó művek csak igen kis szeletét fedik le a feldolgozni kívánt adatmennyiségnek, mégis úgy vélem, eredeti koncepcióm részben igazolást nyert. Az előfutárok műveihez témájában hasonlót írtak későbbi írók, azonban a témák listája folyamatosan bővül. A motívumokat felhasználhatják, másolhatják az elődök műveiből, viszont ezen motívumok száma szintúgy állandóan gyarapodik.

Bizonyos témák korábban nem fordulhattak elő, mivel azokról a tudományok haladásával értesülhettek, és meríthettek belőle ötletet. Ilyen téma például a nanorobotok használata. Az 1920-as években figyelhető meg egy olyan töréspont, amikor az ipari forradalom új témákkal frissítette fel a műfajt, majd az 1970-es években az informatika terén elért újítások által ugrott meg hirtelen a kiadott tudományos-fantasztikus művek témáinak száma.

Bizonyos témák (fogalmak vagy motívumok) a sci-fi tudományos-technikai vonulatában csak akkor jelenhettek meg, amikor azt megelőzően már az emberi fogalomkörben is felbukkantak.

Bizonyos témák az aktuális társadalmi vagy vallási rend miatt nem merülhettek fel a szerzőkben. Például a klónozás - mint emberi lény mesterséges módon történő teremtése - isteni tettnek minősül, ami anno bűnös gondolatnak számított. Az adott társadalmi normák és követelmények mindig befolyásolják az írások határait.

Tehát ismeretelméleti vagy etikai okokra vezethető vissza az a tény, miszerint némely téma korábban nem jelent meg. Az alapvetően meghatározó okok a fenti két nagy csoportba sorolhatóak.

12. Források és hivatkozások jegyzéke, irodalomjegyzék

- Bíró László Péter : Magyar én nemzetközi ki-kicsoda, 1992
Brian W. Aldiss : Trillió éves dáridó, 1995
<http://konyvtar.scifi.hu/biblio/>, 2012. 12. 12.
<http://www.literatura.hu/>, 2012. 12. 12.
<http://mek.oszk.hu/00000/00019/html/index.htm>, 2012. 12. 12.
Peter Nicholls : The Encyclopedia of Science Fiction, 1979
Sam Lundwall : Holnap történt/Tanulmányok a science fiction világtörténetéből, 1984
- Alan Dean Foster : A bolygó neve: Halál, 1988
Alan Dean Foster : Nyolcadik utas: a Halál, 1997
Alan Dean Foster : A végső megoldás: a Halál, 1992
Arthur C. Clarke, Stephen Baxter : Az idő szeme, 2004
Arthur C. Clarke, Stephen Baxter : Napvihar, 2005
Arthur C. Clarke, Stephen Baxter : Elsőszülöttek, 2007
Aldous Huxley : Szép új világ, regény, 1982
Czakó Gábor : A sárkánymocsár ura, 1988
Dean Devlin, Roland Emmerich, Stephen Molstad : A függetlenség napja, 1996
Egon Friedell : Az időgép visszatérése, 1990
Frank Herbert : A Dűne, 1997
Gáspár András : Kiálts farkast, 1990
Gustav Meyrink : Gólem, 1989
Herbert George Wells : Az időgép, 1990
Herbert George Wells : Dr. Moreau szigete, 1996
Herbert George Wells : Az istenek eledele, 1982
Herbert George Wells : A láthatatlan ember, 1982
Herbert George Wells : Világok harca, 2005
Herbert George Wells : Emberek a Holdban, 2006
Herbert George Wells : Tono-Bungay, 1972
Isaac Asimov : Alapítvány, 1993
Isaac Asimov : Alapítvány és Birodalom, 1994
Isaac Asimov : Második Alapítvány, 1982
Jonathan Swift : Gulliver utazásai, 1999

Jules Verne : Utazás a Föld középpontja felé, 2009
Jules Verne : Utazás a Holdba, 2007
Jules Verne : Öt hét léghajón, 2003
Karel Čapek : R.U.R. Rossum Univerzális Robotjai, 1974
Karinthy Frigyes : Utazás Faremidóba/Capellária 2010
Kathleen O'Malley és A. C. Crispin: Feltámad a halál, 1998
Karinthy Frigyes : Utazás Faremidóba, 2010
Karinthy Frigyes : Capillária, 2010
Kevin Wayne Jeter : A morlockok éjszakája, 1990
Lőrincz L. László : Üvöltő bika, 1988
Mark Twain : Egy jenki Arthur király udvarában, 1980
Mary Shelley : Frankenstein, avagy a modern Prométheusz, 1818
Nemere István : Titkok könyve, 2010
Nemere István : Új titkok könyve, 1987
Nemere István : A mélység fiai, 1987
Nemere István : Időtörés, 1984
Nemere István : Pokoljárás, 1988
Nemere István : Telitalálat, 1992
Nemere István : Mindenkiél csak egy, 2009
Pierre Boulle : A majmok bolygója, 1981
Ray Bradbury : Marsbéli krónikák, 1982
Robert Anson Heinlein : Csillagközi invázió, 1959
Ray Bradbury : A város, 1969
Robinson Crusoe : Daniel Defoe, 2006
Sir Arthur Conan Doyle : Az elveszett világ és más elbeszélések, 2007
Stanislaw Lem : Solaris, 1994
Stanislaw Lem : Éden, 1981
Szepes Máris : A vörös oroszlán, 1984
Thea von Harbou : Metropolis, film, 1926
Thea von Harbou : Metropolis, regény, 1995
Zsoldos Péter : Ellenpont, 1987
Zsoldos Péter : A holtak nem vetnek árnyékot, 1983

13. Képek forrása:

http://imgsrc.hubblesite.org/hu/db/images/hs-2010-25-a-large_web.jpg, 2012. 12. 12.
<http://hajnalpill.files.wordpress.com/2010/12/centaur2.jpg>, 2012. 12. 12.
http://hajnalpill.files.wordpress.com/2010/12/oidipus_sphinx.jpg, 2012. 12. 12.
http://25.media.tumblr.com/tumblr_m3v5srM9JY1ruatuko1_500.jpg, 2012. 12. 12.
http://hu.wikipedia.org/wiki/Jonathan_Swift, 2012. 12. 12.
<http://onlinekonyv.info/jules-verne/>, 2012. 12. 12.
<http://history-computer.com/Internet/Dreamers/Wells.html>, 2012. 12. 12.
http://www.wired.com/ly/wired/news/images/full/Karel_capek.jpg, 2012. 12. 12.
<http://www.pto.hu/gallery/1/idogep2.jpg>, 2012. 12. 12.
<http://orwell.ru/people/swift/img/Viajes/gulliver.jpg>, 2012. 12. 12.
<http://fictionkult.hu/file/konyvborito/715.jpg>, 2012. 12. 12.
<http://static3.origos.hu/i/0701/20070118enterpris.jpg>, 2012. 12. 12.
http://static.tvtropes.org/pmwiki/pub/images/War-of-the-worlds-tripod_9440.jpg,
2012. 12. 12.
<http://t0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSs8De9AXRl83nk8oJ3sswrhswMeXrspCvZJhUXf1KJxd3ntVE1yf4AbYI8Fw>, 2012. 12. 12.
http://tollal.hu/thumbnail.php?f=/users/user_1346/mu_9960/tm.jpg&x=482&y=348,
2012. 12. 12.
<http://m.cdn.blog.hu/fi/filmvaszon/image/splice3-1.jpg>, 2012. 12. 12.
<http://www.canmag.com/images/front/xmen/char-beast3.jpg>, 2012. 12. 12.
<http://www.robotshop.com/blog/images/where-is-wall-e.jpeg>, 2012. 12. 12.
http://imgsrc.hubblesite.org/hu/db/images/hs-1992-29-b-large_web.jpg, 2012. 12. 12.